

ЭКЗИСТЭНЦЫЯЛЬНЫЯ МАТЫВЫ Ё ТВОРАХ ВАСІЛЯ БЫКАВА АПОШНІХ ДЗЕСЯЦІГОДДЗЯЎ

Дз.І. Бурко, магістрант, ФБіРФ
Навуковы кіраўнік – к.ф.н., В.І. Козіч

Васіль Быкаў – першы беларускі пісьменнік, пра якога пачалі гаварыць як пра пісьменніка-экзістэнцыяліста. Экзістэнцыяльная традыцыя зарадзілася ў літаратурна-філасофскіх разважаннях Дастаеўскага, Ніцшэ і К’еркегора ды працягвала сваё развіццё ў п’есах і апавяданнях Сартра і Камю. Яшчэ ў ранняй творчасці Камю і Сартр, абаяваючыся на філасофскую сістэму Дастаеўскага, сцвярджалі адчужэнне чалавека ад грамадства. Такі чалавек быў “не ў фармаце” існуючых норм і законаў, быў, гаворачы словамі Дастаеўскага, адрэзаны, “як нажніцамі”, ад усіх і ўсяго. Адчуванне ўласнай свабоды рабіла героя “чужынцам” для ўсяго свету. У беларускай літаратуры да “праглятых пытанняў” звярталіся многія пісьменнікі, але да экзістэнцыяльных аўтараў адносяць Максіма Гарэцкага, Васіля Быкава і, у пэўнай ступені, Уладзіміра Караткевіча.

У 1990-я гады В. Быкаў напісаў шэраг яскравых апавяданняў, у якіх героям даводзіцца рабіць экзістэнцыяльны выбар (апавяданні “На Чорных лядах”, “Перад канцом”, “Бедныя людзі”). Вобразы герояў быкаўскіх апавяданняў, нягледзячы на малы аб’ём твораў, раскрыты шырока і псіхалагічна дакладна. Чалавек у апавяданнях 90-х гадоў пастаўлены ў яшчэ больш цяжкія абставіны, чым герой ваенных твораў, паколькі ён фактычна пазбаўлены права выбару. Акрамя таго, праз трыгедыі асобных людзей Быкаў паказаў трагедыю беларускай нацыі ў цэлым.

Будучы першым і ўсёнацыянальным пісьменнікам, Васіль Быкаў звяртаецца да Слуцкага паўстання 1920 года, разгромленага бальшавікамі, бо ягоныя ўдзельнікі змагаліся за незалежную Беларусь. А гэтыя бальшавікі, хоць іх правадыры рэчна абвяшчалі права нацый на самавызначэнне, дазволіць беларусам ніяк не маглі. Не дзіўна, што слукіх паўстанцаў напаткаў вельмі горкі, пакутніцкі лёс, выдатна адлюстраваны ў апавяданні “На чорных лядах”.

Як і звычайна ў быкаўскіх творах, перад намі абмежаваная колькасць людзей – усяго восем герояў, узятых у самай крытычнай для іх сітуацыі. Дашчэнт у знясілення, без ежы, амаль без патронаў, яны рашаюцца на самагубства, клапацячыся цяпер адно толькі пра тое, каб і імёны іхнія засталіся невядомымі, бо ў адваротным выпадку расправа чакае бацькоў, жонак, дзяцей, увагу ўсю радню.

Паўстанцы з апавядання “На чорных лядах” пазбаўлены магчымасці жыццёвага сумлення. І яны свядома ідуць на смерць, кіруючыся зусім не фанатызмам, а вельмі гуманістычнымі меркаваннямі, менавіта таму што не хочуць пацягнуць

на пакуты іншых. Вось і капаюць людзі самі сабе магілу, а потым адзін за другім кладуцца ў яе. Васіль Быкаў піша пра гэта традыцыйным для сябе рэалістычна-дакладным і строга ўзважаным у кожным слове стылем, з той знешняй стратэгічнасцю, у якой спрашавана вялікая выбуховая сіла пісьменніцкага болю і гневу.

Гінуць няўдачлівы прымак Аўстрыяка, бедалага Казак, Кажухар, які “ад зары да зары шыў кажухі” знаёмы з “сялянскай галотай Дзед”, “нядаўні гімназіст” Ігар Забела, старшы ўнтэр-афіцэр Мяцельскі, што ўжо зведаў катаванні ў “чразвычайцы” безыменны камандзір гэтай асуджанай на смерць групы – колішні настаўнік, вельмі разумны чалавек, які добра бачыць трагедыю паўстання. “Як заўжды, масы засталіся ўбаку, не падтрымала іх Беларусь” [1, с. 497], – з горыччу і душэўным болям думае ён, аналізуючы галоўныя прычыны паражэння. Камандзірава перадсмяротнае спадзяванне, што і трагічная самаахвярнасць случкіх паўстанцаў не будзе марнай.

Апавяданне падмацоўваецца таксама па-свойму сімвалічнай канцоўкай. Тым, што адзін з яго герояў – пятнаццацігадовы Валодзька Сулашчык – застаецца жыць. Камандзір, ратуючы Валодзьку для будучыні, усклаў горкі абавязак закапаць агульную магілу. Валодзька – тая жывая надзея ўсіх палеглых змагароў за Беларусь. Поўны распачы хлопца ідзе з Чорных лядаў сам не ведаючы куды. Суправаджае яго назойлівае і нечым пагрозлівае сакатанне зграі сарок. Ідзе збянтэжаны, але жывы. Малады барацьбіт не памёр, ён жывы, то бок, жывая надзея. Гэта сімвалічна. Пакуль жыве апошні змагар, пакуль б’ецца маладое сэрца, пакуль вочы скіраваны ў неба, пакуль гарыць у іх полымя надзеі. Датуль ёсць надзея на адраджэнне і абуджэнне нацыі. Васіль Быкаў верыў у гэта, таму і пакінуў хлопца жыць, пакінуў жыць надзею.

Экзістэнцыялізм з’яўляецца адным з самых змрочных філасофскіх і эстэтычных напрамкаў сучаснасці. Чалавек, якога паказваюць экзістэнцыялісты, з’яўляецца ноўбітам унутранай адзіноты і страху перад рэчаіснасцю. Жыццё не мае сэнсу, грамадская дзейнасць не прыносіць плёну, маральнасць негрунтоўная. Дэталёва разгледжаныя ў экзістэнцыялізме этычныя праблемы: свабоды і адказнасці, сумлення і ахвярнасці, мэты існавання і прызначэння знайшлі ўвасабленне і глыбока даследаваліся беларускім пісьменнікам у апавяданнях апошніх гадоў.

Літаратура

1. Быкаў, В. Выбраныя творы / В. Быкаў. – Мінск : Бел. кнігазбор, 2004. – 672 с.